

Néprajzi gyűjtés gyermekekkel

Ebben a cikkben a romániai magyar néprajzi gyűjtőmozgalom egyik fontos eseményére hívnám föl a figyelmet. Nevezetesen arra, hogy a gyermekekkel végzett gyűjtőmunkálatok mennyire kimeríthetetlen kincseshányának bizonyulnak az iskolákban a tanulók szocialista hazafiság szellemében való nevelése eszközeként. A pedagógiai gyakorlatban közismert, hogy a gyermek egyéniségét sokrétű, több oldalról érkező hatások befolyásolják, alakítják, formálják. S ez különösen áll a 6—14 éves, tehát az általános iskolába járó tanulóakra. Ebben a korban kezdenek eszmélni, s próbálják magukat betájolni térben és időben. A nevelőt ennek a folyamatnak a megkönnyítésében a tantervben is előírt történelmi, földrajzi és anyanyelvi ismeretek közlése segíti, s kitűnő alkalmat biztosít arra, hogy a tanulókat érzelmileg is gazdagítsa. A lelkes tanárok, tanítók irányításával a tanulókkal végzett néprajzi gyűjtések igen sok alkalmat nyújtanak egyrészt a gyermekek személyiségének megismerésére, másrészt saját népművészeti értékeink megbecsültetésére. Mert az ifjúban, aki fokozatosan megismeri közvetlen környezetét, szülőfaluját vagy -városát, a gyűjtések során tudatosodik számos elvont fogalom, pl. a szülőföld-, a nép- és hazaszeretet. Meggyőződésem, hogy ezeket az ifjakat, az iskola elvégzése után bárhova is kerüljenek, korbetegségünk, az érdektelenség, vagy ha úgy tetszik elidegenedés, sokkal kevésbé vagy egyáltalán nem kerítheti hatalmába. Ezért tartom olyan rendkívül fontosnak a gyermekekkel végzett néprajzi gyűjtések szorgalmazását.

Am vegyük szemügyre a kérdést a másik, a néprajzi oldaláról is. Felbecsülhetetlen szolgálatot tehetnek és tesznek ezek a gyűjtőcsoportok a néprajztudomány-nak. Ma még sokhelyütt, ha nem is a mindennapi élet jelentős tényezőjeként, de emlékezetben még él egy sereg néphagyomány, a népművészetnek, a népi leleménynek elegendő bizonyítéka ahhoz, hogy a szakemberek a maga teljességében rekonstruálhassák.

A továbbiakban megkísérlem összefoglalóan ismertetni mindazokat a szervezett, irányított néprajzi gyűjtő-versenyeket, amelyek az általános iskolás tanulók bevonásával zajlottak, s amelyek mindenképpen megérdemlik, hogy a szakirodalom felfigyeljen rájuk.

1. Kincskereső-mozgalom

A néprajzi gyűjtőmunkálatok óriási pedagógiai jelentőségét fölismerve a Pionir-szervezet Országos Tanácsa kezdeményezte 1969-ben a versenyt, amelyet a kiadásában megjelenő hetilapok, havi folyóiratok hasábjain hirdetett meg.

A versenynek a konkrét célja az volt, hogy a tanulók, nevelőik irányításával megismerjék, összegyűjtsék, s a feledés homályából kiemeljék, megmentsek a szülőhelyük történetére vonatkozó tárgyi és írott dokumentumokat. Ebben a tág keretben természetesen fő helyet kapott a falu, a város, a vidék néprajzi értékeinek föl kutatása. Egymás után alakultak az iskolákban a múzeum-sarkok vagy éppen, ha volt hozzá megfelelő helyiség, az iskola-múzeumok. Természetesen kiemelkedő eredményeket ott tudtak fölmutatni, ahol a tantestületből egy vagy több tanár, tanító szívügyének tekintette a dolgot, s a gyűjtő gyermekek élére állt. Ma már országszerte nagyon sok iskola-múzeum van, s gyűjteményük évről-évre gyarapodik. Ezeknek a gyűjteményeknek a társadalmi megbecsülését jelzi az a tény, hogy például Csíkszentdomokoson a helyi néptanács támogatásával a falu legrégebbi házában, Kászomban a Balássy-udvarházban, Makfalván pedig a Művelődési Házban rendezték be a múzeumot. A makfalvi azért is érdekes, mert ott főként egyet-

len népi mesterség, a fazekasság munkaeszközeit és termékeit állították ki. Csak mint ötlet: a farkaslaki falumúzeumnak keresve sem lehetne jobb otthont találni, mint a régi iskola épületet, amelyben *Tamási Áron* is tanult, s amelyet most részben a Művelődési Otthon használ.

2. Pionirexpedíciók

Mielőtt rátérnék a Jóbaráttól kezdeményezett néprajzi gyűjtő versenyekre, hadd említsék meg még egy versenyt, amely szintén keretűl szolgált és szolgálhat népművészeti értékeink és néphagyományaink gyűjtésére. A Jóbarát román testvér-lapja, a *Cutezătorii* kezdeményezte, ún. *Cutezătorii*-expedíciókra gondolok, amelyen szépszámmal vettek részt a Jóbarát olvasói is. A verseny 1969-ben indult, s minden esztendőben újból és újból meghirdetik. A 10–12 pionírból álló csapat egy-egy felnőtt vezetésével fölfedező útra indul, szülőfalujától legalább 50 km-re. Kutatásuk célja lehet például egy hely turisztikai föltérképezése, egy vidék természetrajzi, földrajzi, vagy geológiai szempontú fölkutatása, vagy egy-egy néprajzilag érdekes vidék bejárása, anyaggyűjtés saját iskola-múzeumuk részére.

A Jóbarát olvasói az elmúlt esztendők során igen szép és értékes tárgyi anyagot gyűjtöttek, természetesen részletes leírásokkal. Az összegyűjtött anyagot mindannyiszor földolgozták, rendszereztek, tehát még alaposabban megismerték a tanulók.

3. Népviseletvarró verseny — *Zsuzsi és Andris baba*

A *Zsuzsi-baba* neve fogalommá vált immár nálunk. Több tucatnyi cikk foglalkozott vele az 1970-es esztendőben a hazai magyar gyermek- és felnőtt sajtóban. A Jóbarát 1970-es 128. számában elindított népviseletvarró versenye — nyugodtan mondhatjuk — országos mozgalommá szélesedett, amelynek rendjén a sepsiszentgyörgyi Múzeumban páratlan néprajzi értékű népviselet-anyag gyűlt össze, s vált hozzáférhetővé mind a szakemberek, mind az érdeklődők széles tömegei számára.

A verseny elindítására *Takács Gizella*, a Jóbarát szerkesztőségi főtáka, a verseny kezdeményezője és szíve-lelke, a következőképpen emlékezett vissza az Új Életnek adott interjújában. (Új Élet, 1970. 21.): „... A Jóbarát 11-es számában „Szerpusztok lányok” köszöntéssel megjelent az elnyerhető *Zsuzsi-baba*, a következő számban pedig felhívást tettünk közzé, amelyben megadtuk a ruha pontos méreteit, technikai rajz kíséretében. Közöltük a verseny lényegét is: elkészíthető a falu népviselete, valamint a környező falvaké, de el lehet készíteni a már kihalóban levőt is. A becsületes játék leglényegesebb feltétele, hogy mindenki írja meg, kinek az útmutatásával dolgozott. Később még tisztáznunk kellett (ti. a verseny célját), hogy ne kapjunk stilizált ruhákat, és hogy ezt mindenképpen megelőzzük, még a megje-

lenés előtt elküldtük a felhívást *Szentimrei Judit*nak, a kolozsvári képzőművészeti főiskola tanárának, aki nagyon sokat segített nekünk.

A felhívásra csaknem négyszáz gyermek küldte el a benevezését, s a május 10-i határidőre beérkezett 249 pályamű. Ebből mint néprajzilag értékes pályamunkát, 163 ruhát választott ki a szakemberekből és a szerkesztőség tagjaiból álló bíráló-bizottság. A pályázat lezajlása után a szerkesztőség elkezdte kutatni, ki is lehetne a gyűjtemény gazdája, aki honorálni tudná a gyermekek munkáját. Sikerült végre pártfogóra lelni *Sylvester Lajos*, a Kovászna megyei Művelődési és Szocialista Nevelési Tanács elnöke személyében, akinek közbenjárására a Sepsiszentgyörgyi Múzeum átvette a ruhákat, megmentve ezáltal a szétszóródástól és egyben az elkallódástól.

És megkezdődött a Zsuzsi baba országos diadalútja. A szeptemberi bukaresti bemutatkozást a Petőfi Sándor Művelődési Házban követte a sepsiszentgyörgyi, a csikszederdai majd a kolozsvári kiállítás, míg végül ismét visszatért állandó székhelyére, Sepsiszentgyörgyre.

Már a bukaresti kiállításon hiányolták a látogatók a lányok mellől a fiúkat. A sepsiszentgyörgyi megnyitóra egybesereglett versenyzők följajlották, hogy elkészítik a Zsuzsik párját. Ezt már nem hivatalos verseny formájában bonyolította le a Jóbarát szerkesztősége, ám az elkészült ruhák fényképét esetenként közölte. Beérkezett 115 Zsuzsi babának a párja, valamint 17 új leányruha és 17 új Andris-baba. A gyűjtemény kiegészült olyan néprajzi vidékekről, mint a szilágysági Tövishát, a moldvai magyarok (Lészped), Felsőháromszék. Hiányoznak továbbra is többek közt a hétfalusi, az Enyed környéki (Bece, Lapád), a zsalyki, a mohai, a kóbori, a szakadati, a dévai viseletek. Mégis ennek ellenére a Sepsiszentgyörgyi Múzeum rendelkezik a romániai magyar népviseletnek a legteljesebb gyűjteményével. Néprajzi dokumentációs értéke fölbecsülhetetlen, mert noha miniatürizált méretben (a babák magassága 55 cm), de föltétlenül megbízható anyagot rögzítenek, s a ruhák jórészt-höz kitűnő leírásokat is mellékeltek a versenyzők.

A Jóbarát viseletvarró versenyével egyrészt meg tudta mozgatni saját olvasórétegét, másrészt pedig fölhívta az arra illetékesek figyelmét, hogy igenis érdemes a gyermekeket bevonni a néprajzi gyűjtőmunkába. Már csak azért is, mert saját unokájának, dédunokájának sokkal hamarabb és színesebben elmondhatja emlékeit a nagy- és dédszülő, mint a faluba tévedt „ezeridegen”-nek.

4. Sippal-dobbal

A Jóbarát néprajzi jellegű versenyei közül a legnagyobb népszerűségnek talán a „Sippal-dobbal” elnevezésű gyermekjátékszer és játékgyűjtő verseny örvendezett. Ehhez egyrészt az is hozzájárult, hogy a viseletvarró versenyek országos visszhangja támadt, a Jóbarát, a Sepsiszentgyörgyi Múzeum, a Napsugár, az Ifjűmunkás és a Művelődés díjaiként hozzávetőleg 40 000 lej értékű ajándékot kaptak a versenyző gyerekek. Másrészt pedig ez a tárgykör volt a gyermekek életkori sajátosságainak leginkább megfelelő, és a pionirlap olvasótáborának olyan rétegeit is megmozdította, amelyek másjellegű versenyekre egyáltalán nem, vagy csak igen kis számban neveztek be.

A Sippal-dobbal versenyt a Jóbarát 1971-es 4. számában hirdette meg, s a szerkesztőség megbízásából *Forró László* író vezette s irányította a szakemberek elsősorban *Faragó József dr.* és *Kós Károly dr.* bevonásával.

Nos, a közzétett felhívás szerint a gyermekeknek olyan játékszerkeket kellett beküldeniük, amelyeket két-három éves koruktól máig használnak. Gyári játékokat nem kért a szerkesztőség. Azokat a játékokat is bekérték, amelyekkel a nagyszülők, az idősebb ismerősök játszottak gyermekkorukban. Valamennyi beküldött játékhoz mellékelni kellett a lapban megjelent játék-kísérőlapokat, amelyekre a gyermekeknek rá kellett, hogy írják a játék helyi nevét, készítési idejét, anyagát, készítőjének nevét, ha felnőtt, foglalkozását. Azt külön föl kellett tüntetniük, ha a játékszer, a felnőtt emlékezése szerint, az 1900-as években használatban volt, vagy azt,

milyen korú gyermekek milyen évszakban és hol játszottak vele, valamint a játék használatakor énekelt dalok, mondókák szövegét, ha voltak.

A versenyre pár híján ezer gyermek nevezett be, s a határidő lejártáig csaknem hatezer játékszert küldtek be. *Kós Károly dr.* az értékeléskor adott interjújában (Jóbarát, 1971. 221.) a következőket mondotta: „...Az alkalmasnak ítélt játékszerek és jó társasjáték leírások együttesen felölelik a romániai magyarság egész népi játékvilágát, s ez minden eddigi munkát — gondolok itt elsősorban *Kiss Áron* és *Lajos Árpád* gazdag játékgyűjteményeire — messze fölülmúl... A hazai magyar tájak közül különösen gazdag gyűjtemények szemléltetik Háromszék, Csik-, Udvarhelyszék, valamint a Nyárádmente, Mezőség, Kalotaszeg, a Szilágyság, Érmellék népi gyermekjátékait. De képviselve vannak itt olyan kisebb falucsoportok, mint például Aranyosszék, a Maros és a Küküllő mente, Torockó, Fogaras vagy Szék község. A legkiválóbb gyűjtemények közé tartozik a Zsilvölgyi bányászgyermekek játékeit bemutató petrillai gyűjtemény, amely szakszerű összeállítása révén kiemelkedő helyet foglal el... Ahány versenyző, többnyire annyi falu és város, melyeknek térképre vetített pontjai behálózák hazai tájaink jelentős részét, Szatmártól a Bánságig és a Zsil völgyétől a Szeret mentéig...”

Ennek a pályázatnak is a teljes anyaga, valamint a hozzá tartozó dokumentáció Sepsiszentgyörgyre került, az ottani Múzeum vállalkozott a megőrzésére. A mintegy 600 játékból megrendezett kiállítás az egész 1972-es évben nyitva állott, s a vendégkönyv tanúsága szerint nagyszámú látogatót vonzott országhatárainkon innen és túlról is.

Még csak annyit, hogy mind a Zsuzsi és Andris baba, mind pedig a Sípbal dobbal verseny teljes anyagát a Múzeum őrzi, s a kutatók számára hozzáférhetően; az írott szöveg legépelelve rendelkezésre áll, s bármilyen erre vonatkozó tájékoztatást a Múzeum néprajzi munkatársától, *Gazda Klárától* szerezhet meg az érdeklődő.

5. Az Ezerjófű

A Jóbarát gyógynövény, népi gyógyászat gyűjtő versenye a néprajznak e kevésbé ismert területével foglalkozó szakemberek számára jelenthet igen nagy segítséget. A lap 1972-es 3. számával kezdődően több szakember, a botanikus *ifj. Szabó T. Attila* — a verseny vezetője —, a folklorista *Faragó József*, a nyelvész *Péntek János*, a gyógyszerész *Rácz Gábor* tollából megjelent irányító cikkek készítették elő a versenyt. Ez a gyűjtemény, amely értékben a népviseletvarró és a gyermekjáték gyűjtő verseny eredményeivel vetekedik, a Kovászna megyei árkosi Agronómus Házban áll majd a kutatók rendelkezésére.

6. A Dolgozó Nő csecsemő- és gyermekruha pályázata

A Dolgozó Nőnek az 1971-es 1-es számában jelent meg a felhívás, hogy készítsék el a megadott méretre a család vagy az ismerősök emlékezetében élő legrégebb csecsemő és kisgyermek ruhákat. A pályázati határidőre 33 pályamunka érkezett be Aradtól a moldvai Lészpedig, amelyeket *Szentimrei Judit*, *Nagy Jenő* és *Kós Károly dr.* értékelték. Az összegyűjtött anyag, a hozzátartozó levelekkel együtt szintén a Sepsiszentgyörgyi Múzeumban lett végleges szállásra.

Végezetül pedig hadd szóljak még néhány szót azokról a tanárokról, tanítókról, akiknek valamennyi néprajzi jellegű gyűjtésben hallatlanul nagy szerep jutott és jut. Akiknek az irányítása és a támogatása nélkül a kezük alatt dolgozó gyermekek nem remekelhetek volna ilyen, országosan visszhangot keltő, kitűnő munkákat. Hogy ezeknek a pedagógusoknak a munkája nem jár mindig együtt a kollégák, a falu vezetőinek az osztatlan elismerésével, azt szintén a saját tapasztalatomból tudom. A Sípbal dobbal játékgyűjtő verseny egyik nyertes csoportjának vezetője mondta, hogy az iskolában kelekótyának nézték őt a többiek, s próbálták lebeszélni, ne foglalkozzék efféle „szamárságokkal”. Vagy a székelykoesárdi iskola tanárnoje ott-